

*О. А. КИРИЧЕНКО, д-р екон. наук, проф.
В. В. ПАВЛОВА, заст. начальника упр. економіки
(Сумська обласна державна адміністрація)*

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 10, с. 10–13

Розглядається актуальність конкурентної політики держави, розкривається її роль як фактора розвитку економіки регіонів і країни загалом. Наводяться конкретні приклади практичної реалізації державної політики з цього питання і розвитку конкурентного середовища в Сумській області.

Конкурентна політика в Україні спрямована на захист, розвиток і вдосконалення конкурентного середовища для забезпечення функціонування соціально-орієнтованої та ефективної економіки. Така політика базується на засадах конкретності та системності, урахування реальних труднощів і суперечностей сучасного соціально-економічного стану держави, її галузей і регіонів. Конкуренція — не другорядний фактор, а мотор економічного піднесення економіки країни загалом. Це сила, яка стимулює підприємства до пошуку нових шляхів розвитку, спрямованих на зменшення витрат виробництва.

Зазначимо, що власне поняття конкурентоспроможності трактується по-різному. Окремі економісти вважають його макроекономічним явищем, що визначається такими показниками, як курс валюти і бюджетний дефіцит. Але водночас багато країн світу досягли успіху в міжнародній конкуренції незважаючи на бюджетний дефіцит (наприклад, Японія, Італія, Корея) і падіння курсу національної валюти (Італія, Корея). Інші стверджують, що конкурентоспроможність забезпечується наявністю великої кількості робочої сили. На противагу цьому такі країни, як Німеччина, Швейцарія, процвітають, і не останнє місце в них належить забезпеченню високого рівня заробітної плати. Існують й інші точки зору.

Конкурентоспроможність оцінюється такими факторами, як політичний ризик, економічні перспективи, зовнішня заборгованість, борг у зв'язку з дефолтом, рейтинг платоспроможності за кредитними боргами, доступ до банківських та

короткострокових фінансових ресурсів, до ринку капіталу, технологічне новаторство.

Технології мають велике значення на всіх етапах економічного розвитку, але ступінь їх впливу залежить від рівня економічного розвитку держави. На жаль, серед 80 країн світу за ступенем економічного розвитку Україна входить в останній десяток. Причиною є низький рівень технологічного новаторства.

Великий позитивний досвід досягнення високого рівня конкурентоспроможності накопичений країнами Європи, і насамперед ЄС.

Намагання України прискорити інтеграційні процеси економіки країни для реалізації стратегічної мети вступу до ЄС висуває високі вимоги до конкурентоспроможності національної економіки не тільки на макро-, а й на мікрорівні і потребує ретельного аналізу стану її секторів. Отримати статус країни з ринковою економікою неможливо без створення справді конкурентного середовища.

Україна має розгалужену в усіх регіонах систему Антимонопольного комітету, яка в міру своїх можливостей намагається захищати конкуренцію. Ці можливості з прийняттям нового Закону України "Про захист економічної конкуренції" значно розширились. Зокрема, низкою указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів Україні затверджено конкретні заходи конкурентної політики. Отже, зроблено все можливе для створення нормальних конкурентних умов функціонування бізнесу і всіх інших сфер життєдіяльності суспільства.

У Сумській області завдяки практичному втіленню та цілеспрямованості дій з реалізації антимонопольної політики зроблено суттєвий внесок у розвиток конкурентного середовища, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, розвиток малого та середнього бізнесу.

Поступово реалізується модель відкритої конкурентної політики, створено конкурентне середовище в більшості її галузей, зокрема, у таких пріоритетних сферах, як переробна промисловість, агропромисловий комплекс, будівництво, транспорт, торгівля. Конкуренція стала регулятором вступу у монополізовані ринки області нових суб'єктів господарювання. Завершено структурну демонополізацію економіки.

З переходом до ринкових відносин, особливо нині, коли ринок області заповнений товарами інших держав та регіонів України, життєдіяльність місцевих підприємств залежатиме від ефективності управління якістю і конкурентоспроможністю вироблюваної ними продукції, що можливо лише при застосуванні ефективного управління якістю виробів відповідно до вимог міжнародних стандартів.

Водночас не всі проблеми вирішено.

Нині в області відсутнє виробництво або спостерігається низька конкурентоспроможність більшості товарів, що покликані задовольняти щоденний попит населення. Дуже обмежені пропозиції регіональних товаровиробників у сфері непродовольчих товарів народного споживання. Не витримує конкуренції й низка продовольчих товарів. Незважаючи на порівняно швидкий термін окупності вкладених інвестицій переробні підприємства області не вирізняються інвестиційною привабливістю. У 2003 р. іноземні інвестори в цю сферу вклали лише 200 тис. дол. США.

В області суттєвих змін зазнала структура виробництва товарів народного споживання. За 2002 р. обсяг випуску товарів продовольчої групи зменшився порівняно з 2001 р. на 3 %, непродовольчої — на 9,2 %. Основною причиною є їх невідповідність зростаючій конкуренції з боку товарів імпортного виробництва. Це відбувається тому, що при розробці та налагодженні випуску нових видів продукції підприємства не враховують зміни кон'юнктури ринку та його насиченість товарами ідентичної групи.

Такі проблеми має половина підприємств області. Тому в наступні роки найвагомішими факторами підвищення конкурентоспроможності виробництва або збереження конкурентних по-

зицій на ринку повинні стати впровадження науково-технічних розробок, високі темпи оновлення продукції.

Спостерігається багато випадків невідповідності продукції та послуг вимогам якості та безпеки. У 2002 р. Сумським державним центром стандартизації, метрології та сертифікації здійснено перевірки якості продукції, додержання вимог стандартів, норм і правил на 200 підприємствах області, на 117 (58 %) з яких виявлено порушення.

Досягти виробництва якісної та конкурентоспроможної продукції неможливо без високого рівня технологічного новаторства. Нині ж спостерігається тенденція до зниження рівня впровадження науково-технічних заходів.

Якщо у 2001 р. впровадженням цих заходів займалось кожне четверте підприємство, то у 2002 р. — лише кожне п'яте. Зменшилась частка маловідходних, ресурсозберігаючих прогресивних технологій.

Окремі підприємства не повернули взяті в минулі роки в Інноваційному фонді кредити під реалізацію інноваційних проектів. Такий стан справ не дає змоги відновити реінвестування інших підприємств галузей економіки області.

Крім того, якщо ми прагнемо йти інноваційним шляхам розвитку, мати можливість залучати стратегічних інвесторів і вивести підприємства на світові ринки, особливу увагу слід звернути на проблему відновлення платоспроможності та прибутковості підприємств.

Аналіз фінансового стану підприємств області свідчить, що крім відомих факторів, які ведуть підприємства у глухий кут неплатоспроможності, таких як висока собівартість виробів, значні суми кредиторської заборгованості, конкурентоспроможність виробів, обтяжує також утримання соціальної сфери. Проблема актуальна і складна, оскільки коштів на передавання зазначених об'єктів немає.

До першочергових завдань у сфері реалізації конкурентної політики, що випливають з Послання Президента України до Верховної Ради України "Україна: поступ у ХХІ століття. Стратегія економічного і соціального розвитку на 2002–2004 роки", належать, зокрема, здійснення ефективного контролю за дотриманням конкурентного законодавства в паливно-енергетичному комплексі, житлово-комунальному господарстві тощо.

Найважче впливати на природних монополістів та суб'єктів господарювання, що діють на монополізованих ринках (електроенергетика,

нафтогазовий комплекс, тепло- та водопостачання, телекомунікації, залізничний транспорт).

Об'єктивною основою для монополізації цих сфер діяльності є значна економія на масштабах виробництва і низька еластичність попиту, який майже не залежить від зміни цін на неї.

У цьому зв'язку наявні випадки, коли монополні структури не лише зловживають, а буквально ставлять споживачів своїх послуг на коліна. Особливо болючими є проблеми дискримінаційних та монополно високих цін і тарифів, які часто поєднуються з нав'язуванням додаткових умов, що не стосуються предмета договору або ставлять контрагента у невідгідне становище. Непоодинокі також факти створення монополістами перешкод для доступу на ринок інших суб'єктів господарювання.

Це підтверджується фактами, встановленими при перевірках роботи природних монополістів територіальним відділенням Антимонопольного комітету України.

З огляду на викладене вплив на монополні структури повинен бути виважений і відповідати реаліям сьогодення. Конкурентна політика органів виконавчої влади повинна бути насамперед результативною, мати позитивні наслідки для розвитку суспільства і поштовх для підвищення рівня добробуту населення.

Згідно із цим цінова політика повинна стати найважливішим інструментом будь-якої економічної системи. Лібералізація і гіпертрофоване підвищення цін належать до першорядних причин виникнення конкурентної кризи. Крім того, у розвинених країнах немає волюнтаристської свободи щодо ціноутворення, для цього у них існують відповідні економічні регулятори.

Відповідно до програми реформування та розвитку житлово-комунального господарства в області здійснюється демонополізація регіонального ринку цих послуг. До обслуговування житлового фонду залучено підприємства альтернативних форм власності. Проте, як засвідчив аналіз діяльності зазначених організацій, створення конкурентного середовища на ринку житлових послуг не дало очікуваного результату щодо підвищення їх якості та оптимізації вартості. Через недостатні укомплектованість та професійний рівень фахівців, недосконалу систему управління підприємствами не повною мірою виконуються покладені на них повноваження.

Зважаючи на те, що підприємницьке середовище забезпечує переваги країни у сфері передових технологій в умовах посилення глобальної конкуренції, значну роль у формуванні кон-

курентного середовища відіграє малий бізнес. Завдяки цій сфері діяльності найбільш конкурентне середовище склалось у сфері послуг, де частка малих підприємств у загальному обсязі тих, що працюють у готельному і ресторанному бізнесі, становить майже 75 %, тих, що займаються транспортними послугами — 33 %, операціями з нерухомістю — 38 %, будівництвом — 31 %, оптовою та роздрібною торгівлею — 30 %.

Одне з основних завдань державної політики зі стимулювання підприємницької ініціативи — обмежити несумлінну конкуренцію і зняти бар'єри вступу суб'єктів господарювання на монополізовані в минулому ринки.

Зрозуміло, що розвиток конкуренції в цій сфері неможливий без забезпечення прозорості діяльності державних структур. Одним із шляхів, що сприятиме подальшому розвитку приватної справи, є зняття адміністративних бар'єрів на започаткування підприємницької діяльності. Це питання обговорювалось на засіданні координаційної ради з питань розвитку підприємництва за участю структур, до компетенції яких входить надання різних видів дозволів, а також громадських організацій та підприємців. Прийнято узгоджене рішення щодо створення в містах обласного підпорядкування "єдиних офісів" з метою надання дозволів для започаткування та здійснення підприємницької діяльності.

Водночас вживатимуться адміністративні заходи впливу на органи влади, які своїми діями чи рішеннями створюють перешкоди на шляху вільного підприємництва та розвитку конкуренції.

Основне завдання, яке необхідно і можливо розв'язати в сучасних умовах, полягає у стимулюванні підприємств до налагодження коопераційних зв'язків між великим і малим бізнесом, що дасть можливість йти спрощеним шляхом зниження собівартості продукції. Певний позитивний досвід щодо цього існує, але зважаючи на потенціал Сумської області він доволі незначний.

Насамкінець зробимо кілька висновків.

Нині першочерговими завданнями у сфері реалізації конкурентної політики повинно стати прагнення до світового рівня якості в усіх сферах діяльності суспільства; посилення впливу на прискорення національного науково-технічного розвитку; стимулювання інноваційної активності; підвищення прозорості ринків енергоносіїв, сільськогосподарської сировини, комунальних послуг; застосування менеджменту, який за рахунок свого професійного рівня та потенціалу пра-

цюватиме в умовах державної ринкової конкуренції.

Крім того, необхідно створити однакові умови для суб'єктів господарювання незалежно від форм власності; посилити взаємодію і чітко розмежувати повноваження органів державної влади, що регулюють відповідні ринки; створити умови для впровадження на підприємствах об-

ласті професійних і висококваліфікованих систем якості, що відповідають міжнародним стандартам. Для цього потрібно створити систему радикальних заходів з наведення порядку в області та поглиблення реформ, які мають бути спрямовані на зростання рівня матеріального виробництва, зниження витрат і цін, підвищення рівня добробуту народу.

Рассматривается актуальность конкурентной политики государства, раскрывается ее роль как фактора развития экономики регионов и всей страны. Приводятся конкретные примеры практической реализации государственной политики по этому вопросу и развития конкурентной среды в Сумской области.